

американських університетах» [3, 210], можемо говорити про необхідність розгляду цих понять у нерозривній єдності.

І хоча компаративістика і сьогодні залишається окремою галуззю наукових досліджень, вона тісно переплітається з теорією інтертекстуальності, яка залучає її набуток до свого наукового арсеналу.

Перспективою подальших досліджень може бути розгляд використання набутків компаративістики в конкретній практиці дослідження інтертекстуальності художніх текстів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Вирк Т.* Сравнительное литературоведение сегодня – и завтра? / Т. Вирк // Вестник Московского ун-та. Сер. 9. Филология. – 2003. – № 5. – С. 168–197.;
2. *Гурдуз А.* Світова літературна компаративістика: етапи розвитку / Андрій Гурдуз // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2005. – № 2 – С. 114–120.;
3. *Енциклопедія постмодернізму* / за ред. Чарльза Е. Вінквіста та Віктора Е. Тейлора; [пер. з англ. Віктор Шовкун]. – К. : Основи, 2003. – 503 с.;
4. *Касперський Е.* Про теорію компаративістики / Едвард Касперський; пер. з польськ. С. Яковенка // Література. Теорія. Методологія : [упор. і наук. ред. Д. Уліцької]. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – С. 518–540.;
5. *Конрад Н.И.* Запад и Восток : статьи / Конрад Н. И. ; [изд. 2-е, испр. и доп.]. – М. : Наука, 1972. – 496 с. – (АН СССР, Институт востоковедения).;
6. *Лексикон загального та порівняльного літературознавства* / [ред. Волков А. Р. та ін.]. – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – 636 с. – (Буковинський центр гуманітарних досліджень).;
7. *Наливайко Д.* Теорія літератури й компаративістика / Наливайко Дмитро. – К. : Вид дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 347 с.

Погребняк О.А. (Київ, Україна)

Стратегії та моделі особистісної ідентичності героя у романі Еди Крісевої «Котячі життя»

У статті акцентується увага на проблемі ускладненої самоідентифікації особистості в умовах еміграції з точки зору фундаментальної у постмодерній культурі проблеми «свій-чужий» та пов'язаній з нею тематиці онтологічного відчуження крізь призму чеського культурологічного дискурсу, а отже і на культурній рецепції образу України та українців у чеській літературі.

Ключові слова: волинські чехи, Україна, ідентичність, еміграція, інііість.

В статье акцентируется внимание на проблеме усложненной самоидентификации личности в условиях эмиграции с точки зрения фундаментальной в постмодерной культуре проблеме «свой-чужой» и связанной с ней тематике онтологического отчуждения сквозь призму чешского культурологического дискурса, а также на культурной рецепции образа Украины и украинцев в чешской литературе.

Ключевые слова: волинские чехи, Украина, идентичность, эмиграция, инакость.

The article focuses on the problem of complicated self-identification provided emigration in a point of view of fundamental problems in postmodern culture, "friend or foe" and related topics

through the prism of ontological alienation of Czech cultural discourse, and hence on the cultural reception of the image of Ukraine and Ukrainian in Czech literature.

Key words: *Volyn Czechs, Ukraine, identity, immigration, Otherness.*

Проблема ідентичності в українській та зарубіжній науці вивчалась переважно в річищі соціальної і культурної антропології та психології з різних теоретико-методологічних позицій (З. Фрейд, Е. Еріксон, К. Юнг, Е. Дюркгейм, С. Московичі, Г. Теджфел, Дж. Тернер, С. Страйкер, Г. Кон, В. Коннор, М. Мід, А. Сміт, М. Баррет та ін.). Багатоаспектність поняття «ідентичність» підтверджується багаторічною дискусією у філософії, політології, соціології, культурології. Теоретичний аналіз різних концептуальних підходів до вивчення проблем національної та європейської ідентичності показує, що ідентичність є результатом процесу ідентифікації, яка найчастіше розглядається вченими як процес уподібнення, ототожнення себе (або своєї групи) з кимось або чимось; як найважливіший механізм соціалізації, етнізації і виховання особистості, який виявляється у прийнятті індивідом певної соціальної ролі, в усвідомленні ним власної групової приналежності тощо. Отже, ідентичність – це динамічна структура, яка розвивається протягом усього життя людини, її розвиток є нелінійним і нерівномірним, може йти як у прогресивному, так і у регресивному напрямках, долати кризи ідентичності тощо. Ідентифікація – це процес, включений у цілісну життєдіяльність суб'єкта, нерозривно пов'язаний з когнітивною, емоційною, ціннісно-сисловою і поведінковою сферами особистості, зумовлений її потребами, мотивами, цілями й установками, опосередкований мовою, нормативними, знаковими, символічними, образними, аксіологічними системами культури [2, 61-63].

Бінарна опозиція “своє” та “інше”, яка в сучасній науці, у тому числі в літературознавстві, є засадничою для висвітлення проблем індивідуальної, колективної, національної ідентичностей, постулюється у працях Мартіна Бубера, Емануеля Левінаса, Поля Рікера; в даних дослідженнях розкривається загальнофілософський сенс згаданих категорій, в українській гуманітаристиці проблеми ідентичності та іншості, основні засади імагології окреслюються у наукових розробках Дмитра Наливайка, Володимира Яніва, Василя Будного та інших.

Мета статті – здійснити комплексний аналіз авторських стратегій та моделей ідентичності головних героїв багатопланового історичного роману сучасної чеської письменниці Еди Крісеової “Котячі життя” (1997), нюансувати концепти національної та особистісної ідентичності як такі, що органічно вписуються у загальний культурологічний чеський контекст, а також у контекст чеського літературного канону. Новизна роботи зумовлена тим, що творчість цієї письменниці раніше не була об'єктом дослідження в українському літературознавстві.

В основу сюжету роману покладено історію родини волинських чехів-колоністів, як беззаперечну частину європейської історії позаминулого та минулого століть, історії переселення та війн, яка перевернула традиційні уявлення людства про добро та зло, мільйони людей позбавила їхнього природного

середовища існування та життєвого призначення. Багатонаціональне пограниччя сьогоднішніх Польщі та України стало ареною для політичних переворотів та війн, а життєві перипетії чеських емігрантів, які прийшли на ці землі у XIX столітті і були репатрійовані 1945 та 1989 року, ставали часом збільшеним відображенням випадковості та безглуздя ходу історії, її прагнення від порядку до хаосу та порожнечі. Своїми роздумами над долями кількох поколінь однієї чеської родини авторка торкнулася живого нерву сучасного глобалізованого світу, що шукає своє майбутнє через переосмислення та прийняття минулого, яким би складним, неоднозначним і травматичним воно не було.

Зовнішня реальність у тексті формує просторові рамки, у яких вимушено протікає життя головних героїнь роману, однак свою національну ідентичність вони природно витворюють на основі родинних взірців, досвіду, закладеного в пам'яті генерацій, особливо предків по жіночій лінії, саме тому вони сильніші у протистоянні з тоталітарною реальністю навколишнього середовища та менше підлягають суспільним утискам. Внутрішня сила та спокійна впевненість, з якою вони приймають свою долю, віра у вищий сенс та призначення життя допомагає Анні та її донькам не лише фізично подолати кризові життєві ситуації, зокрема трагічні роки війни, але й досягти стану спокою та рівноваги, віднайти власну ідентичність. Анна та Ліза з притаманною їм майже «котячою» витривалістю – сильні особистості, внутрішня енергія яких, здатність протистояти життєвим трагедіям, відновлюватися після найстрашніших лихоліть викликає асоціацію з присутньою у багатьох мовних картинах світу ідіомою про властиву кішкам здатність мати дев'ять життів, закодованою у назві твору.

Ключові мотиви роману: вигнання, шлях, повернення, туга за міфологізованою батьківщиною, яка видається далеким загубленим раєм, втрачений дім, пошук героями свого місця у світі, ідеальної домівки, ускладнена самоідентифікація, просторова та внутрішня відчуженість.

Структура твору включає три частини: перша (“Анна”), названа іменем матері головної героїні, охоплює найзначніший часовий відрізок від приходу чехів на Волинь аж до сьогодення; друга носить ім'я її батька “Александр”, і саме в цій частині відбувається зустріч Лізи з помираючим батьком у Кременці, куди Ліза, яка разом з матір'ю після закінчення війни живе у Чехословаччині, приїжджає, щоб побачитись та попрощатися. Батько, який тривалий час був ув'язнений у сибірських таборах, дивом залишився живий і перед смертю хоче довідатись, як склалася доля його родини, з якою він не бачився більше двадцять років. Це спонукає Лізу заново пережити події минулого. Третя частина (“Ліза”), найменша за обсягом, названа іменем головної героїні та для розуміння твору в цілому дає найбільше, адже саме тут нарешті сходяться усі складові пам'яті, зустрічаються Лізине минуле і потенційне майбутнє, Ліза ховає матір і знаходить внутрішній спокій у житті.

Якщо національна ідентичність головних героїнь сформульована наратором досить переконливо у перших же главах роману, то з їх особистісної ідентичністю все не так просто: моделюючи панораму становлення особистісної

ідентичності головних протагоністок роману, матері та доньки, письменниця обирає принципово різні стратегії.

На самому початку роману, у сцені першої спроби самогубства Анни, Крісеова визначає та утверджує статус своєї героїні як Іншої, чужинки, яка, незважаючи на юний вік, добре усвідомлює свою інакшість, ілюзорність власних спроб належати до якогось місця (родини, дому, країни) на цьому світі: “Анна належала до нелюбимих, і гірше за все було те..., що її не хотіли вдома, у воді ані на небі” [6, 14]. Опинившись у ситуації повного життєвого краху внаслідок смерті опікунки (перша зустріч Анни зі смертю), повернення у родину батьків, де вона – чужа, небажана, нелюбима дитина та сестра, маленька Анна гостро відчуває внутрішню відчуженість, потребу негайної втечі від травмуючих обставин. Потрійна самотність героїні: «чужий» дім, «чужа» родина, «чуже» українське зовнішнє оточення, болісно ускладнена внаслідок пережитого потрясіння незрілістю та вразливістю дитячої психіки, стає потужним каталізатором душевних страждань, неможливості самоідентифікації, приводить до кількох спроб самогубства і врешті до вимушеного прискореного дорослішання.

Постійна конфронтація з чужістю пропонує індивіду два екстремальні способи вирішення проблеми власної ідентичності: втеча до Я або втеча до МИ. Анна, для якої втеча до Я сприймається як постійно триваючий стан, і водночас незгода з цим станом, що означає самотність, кілька разів пробує втекти до МИ, подолати кордони між собою та суспільством. Коли Анну привозять до дому її рідних батьків і вона вперше бачить свою матір (згорьована дитяча душа бажає тепла), Анна готова кинутися до матері в обійми, пригорнутися до неї, однак відчуває лише холод та неприступність у відповідь: мати “усміхається вустами, а не серцем” [6, 18]. Удруге така спроба сталася через кілька років, коли Анна йде до школи, сподіваючись знайти там друзів, однак їй це не вдається, діти тримаються осторонь від неї, усі замовкають у її присутності, навіть її дар провидиці грає проти неї – люди не хочуть знати правди і вона знову відчуває себе “виключеною з кола”. Зовнішній голос, який постійно вчувається їй, пропонує вихід: “...коли вперше нахилилася з вікна на площу, ...озвався голос. Був ласкавий, втішаючий, м’який, неначе дзвіночок. – Стрибни униз... Це зовсім не боляче. Все одразу ж скінчиться” [6, 36].

Мотив *смерті*, що супроводжує образ героїні протягом усього роману, має для Анни значення засадничого перелому у свідомості, знищення самоідентифікації, відмову від власного Я. Наратор від перших сторінок роману повідомляє читачеві, що ця “дівчинка дуже не хоче лишатися на землі” [6, 11], згодом, у сцені знайомства Анни зі своїми рідними, мотив *смерті* і пов’язаний з нею мотив порушеної самоідентифікації знову повертається: “Здавалося, начебто вона вийшла з кола, або начебто там лишилося тільки її тіло.. Що зі мною? Говорила собі, чи це нарешті я?...Її убили, але що з того, смерть Анна вже пізнала” [6, 20]. Це не є абсолютна смерть у значенні відходу фізичної людини, це є процес рефлексії, протягом якого героїня стає кимось іншим. На перший погляд *смерть* у романі видається лише алегорією. Але згодом

з'ясовуємо – йдеться про щось більше, екзальтоване усвідомлення *смерті* наповнюється новим змістом в останніх своїх хвилинах, начебто саме *смерть* наповнює життя юної Анни. Незважаючи на це, *смерть* у авторки є фікцією, лієюєю, яку вона намагається нав'язати читачеві, яку вона інсценізує – і цим формує відмінність Анни від Інших, оприявлює ускладненість, навіть неможливість її особистісної ідентифікації, демонструє засадничі відмінності між світом своєї героїні та світом Інших, якому вона не належить, фактично декларуючи смерть її ідентичності. Насправді *смерть* не наповнює життя Анни, а навпаки, “дозволяє їй досконалим чином визволитися від усього, чим вона не є: найперше від усіх раніше чи пізніше набутих хибних ідентичностей, потому і від прагнення ідентифікації як такої” [5, 216-217].

Лише після заміжжя та народження дітей – Лізи та Ліди, героїні вдається остаточно прийняти себе, віднайти душевну рівновагу та своє місце у житті. Сильна, загартована у стількох поєдинках зі смертю, Анна бере відповідальність за долю родини у свої руки після розлуки з чоловіком; це саме вона приймає рішення (і реалізує його ціною неймовірних зусиль) про вибір нової домівки для своєї родини у Калових Варах. Саме тут, на цій землі, на історичній батьківщині своїх предків, обидві героїні, Анна та Ліза, нарешті почуваються вдома; межі чужого подолано: “Карлові Вари стали їм домівкою... Їм здавалось, що неможливо знайти на світі крашого місця, це місце, їм призначене” [6, 210-211]. У Карлових Варах Ліза з роками й поховала матір. Карловарське кладовище, на якому знайшли останній спочинок безліч народів та рас, а разом з ними також і найбільші парадокси ХХ століття, стає потужною метафорою надії на толерантне співіснування, можливо, хоча б у цьому місці, а отже – на «тому» світі, представників різних етносів та світоглядних традицій, людей різної долі. Таким чином, мотив *смерті* і пов'язаний з ним онтологічний мотив становлення особистісної ідентичності стає ключовим концептом образу Анни і водночас замикає коло фабули твору.

Зіставляючи авторські стратегії розбудови особистісної ідентичності Анни та Лізи, з'ясовуємо принципові розбіжності. Якщо образ Анни розвивається у площині теперішнього, саме воно (хвилина, день, кілька днів) стає відцентровим вузлом, від якого розходяться і до якого прямують події року, декількох років, десятиліть життя героїні, то для моделювання образу її доньки Лізи особливо продуктивним видається звернення до минулого – прийом ретроспективи на емоційно-психічному рівні (спогади героїні) та рівні географічно-просторовому (подорож Лізи до міста свого дитинства). Цьому задуму підпорядковано і структуру твору. Подібно до того, як інтенсивне проживання дійсності грає визначальну роль у свідомості та самовизначенні Анни, таке ж центральне місце займає “тут” і “тепер” у наративному плані названої її іменем першої частині роману. Друга частина переносить читача одразу на півстоліття наперед, Ліза їде до Кременця, щоб зустрітися з батьком, знову пережити події минулого, переосмислити своє життя, відновити порушену систему координат: «Минуле поверталосся, цього уже неможливо уникнути. Вона поверталася, і щоб це зугалі

стало можливим, вона мусила згадувати» [6, 119].

У світовій гуманітарній традиції, у тому числі у чеському літературознавстві, постулюється принцип, за яким проблематика виокремлення ідентичного простору нерозривно пов'язана з часовим фактором, з пам'яттю. «Проблема, тісно пов'язана з ідентичністю героя, полягає в подоланні дистанції між різними у просторі та часі місцями. Для їх подолання однак недостатньо.... лише подолати відрізок шляху, власне ніколи саме цим способом, але актом пригадування, можна сказати, “дорогою усередині”, внутрішнім шляхом. Пошук втрачених місць, що супроводжує пошук втраченого часу, є власне пошук та реконструкція.... суб'єкта самого” [4, 19]. На цій “дорозі до себе” фігурують конкретні місця – до дому, до міста Кременця, до шкільного саду і так далі, де суб'єкт щось пригадує.

Повернення до минулого – минулого свого народу, своєї власної родини, минулого особистого, тобто до часу та місця свого дитинства, яке проживає Ліза під час розмов із батьком, сприймаються нею як моральний обов'язок та водночас як необхідна самотерапія, що приводить героїню до точки самоусвідомлення і самоідентифікації. Ліза потребує щоденних розмов з помираючим батьком та сестрою Марією, оскільки лише у цих розмовах, згадуючи події дитинства та юності, розмотуючи клубок спогадів все далі у минуле, вона відновлює свою ідентичність. Протягом двадцяти років неприсутності у житті своїх близьких вона, як з'ясувалося, зберігала у свідомості багато спогадів про них, але ніколи не відчувала болісної потреби перебування поруч із ними, особистого спілкування, співжиття в одному географічному просторі. Повторне проживання особистої та колективної історії з перспективи граничного досвіду – еміграція прадідуся, травматична адаптація матері, її заміжжя, Лізине щасливе дитинство, війна, депортація, дорога до Чехії – усі ці моменти є не лише рушійною силою нарації, а й болісним процесом, при якому Ліза вкотре проживає свою історію та історію своєї родини, щоб знову творити власну ідентичність, зруйновану війною, історичною еміграцією свого народу, рееміграцією до Чехії, особистою самотністю та метафізичним відчуженням особистості у сучасному світі. Дія в реальному часі повертається назад, до причин ситуації, що виникла. «Це спосіб регресії, коли у теперішньому часі наратора відкриваються виключені минулі ситуації, які дійсність визначають основоположним чином. Хронологія при цьому залишається іншою,... менш важливою ланкою. Найважливішою є поступова стратифікація та зміна Я – саме з цієї площини розвиваються події» [5, 208-209].

Слово повернення та саме повернення є до певної міри парадоксом, оскільки вони означають лише інший напрямок тієї ж дороги. Неможливо повернути час, який минув від моменту неприсутності чи відходу. «Говорячи про будь-яке повернення, говоримо лише про повернення, у якому минуле та майбутнє невиддільні від себе, від течії власного життя, “дорогу до себе” супроводжує неперервне буття в Іншому серед Інших, тобто на конкретному шляху, де суб'єкт пізнає Інших, оскільки ніколи не залишається на самоті.

Наслідком може бути єдине – переміщення до нової присутності, до якої вступає чужинець – емігрант, переселенець, подорожуючий, який відкидає властивості чужого простору, країни або міста» [7, 442].

Дорога до Кременця дозволяє Лізі бачити та розуміти більше значень побаченого, осягнути бачене (волинські краєвиди) приматом свого досвіду, віддатися медитації, узагальненим роздумам та рефлексіям щодо предметів і подій, незалежному моралізаторству. Ліза проживає дорогу як ремінісценцію дороги предків на Україну, але сприймає її з відстані століття, її узагальнюючі міркування про поїзд, у якому вона їде з його брудними вікнами та окропом з крану умивальника, про українців у її купе, про краєвид за вікном – стають внутрішнім підтвердженням вмотивованості вибору свого нового дому, адже ця країна (Україна) – чужа для неї, її ознаки, властивості, навіть географічні характеристики, не кажучи вже про особливості менталітету її мешканців, є неприйнятними для неї: “Рівнина як стіл (здаймо замилювання предків чеськими горами!), необроблені, занедбані поля, трясовиська, болото, на якому росте лише бур'ян” [6, 112]. Вулиці Кременця лишилися такими ж, але й не такими, вони брудні та закидані сміттям, занедбаність відчувається у всьому, це справляє на неї гнітюче враження, ніби місто її дитинства полонила смерть. Асоціація зі смертю з'являється у неї ще у вагоні поїзда, коли вона спостерігає за своїми супутниками-українцями у купе – вони сплять і здаються їй мертвими: “Українці усе ще спали. Ліза... бачила у тому якийсь особливий прояв ворожості щодо світу. Якби вона не бачила, як вони дихають, то думала б, що вони мертві” [6, 119]. Візія смерті переслідує героїно упродовж усієї подорожі і завершується насправді фізичною смертю батька – лише після цього вона з полегкістю перегортає цю сторінку свого життя і може повернутися додому – до матері, у Карлові Вари.

Героїня, що подорожує, ставиться авторкою у позицію протиставлення до місць, якими вона подорожує з їх мешканцями, з їх природними та географічними особливостями. Приїхавши до Кременця, Ліза не впізнає міста свого дитинства – воно стало для неї чужим, вулиці, місце, де стояв її дім, шкільний садок, місця, з якими пов'язані світлі моменти її життя, змінилися до невпізнаваності, перебувають у стані занепаду. Ліза та її дорога пролягають крізь теперішнє та минуле у просторі вулиць колись рідного міста, вона переконується у тому, що є в Україні чужинкою, яка так і невилікувалась від української травми, що продовжує турбувати її. Деякі частини міста взагалі зникли, бульдозери комунізму зруйнували не лише її дім, але цілі вулиці, які тепер перемістилися до пам'яті тих, хто їх знав та любив. Перевудова міста за радянських часів спотворила його вигляд. Деградація міста, а відтак і життя звичайного його мешканця, позначається і на жалюгідному стані квартир, які відвідала Ліза, прийшовши у гості до своїх родичів та друзів дитинства. Колись комфортні та елегантні, вони виглядають нині скромно, ба навіть бідно та обшарпано, як і їх мешканці, яких вона пам'ятає молодими, гарними та повними енергії. Ліза підсвідомо насолоджується своїм статусом та привілеями чужинки,

іноземки, яка може собі багато чого дозволити (поїздки на таксі, коштовні подарунки родичам, батькові). У квартирі сестри Маші просторові стосунки змінюються: там уже не означає в Україні, але у Чехії. Змінюється і часова відносність: так само, як мати, Ліза усвідомлює, що повернення до минулого вимагає посилення свого теперішнього та воскресіння свого колишнього Я, однак сама вона його уже не пізнає. Якщо Анна успішно заперече своє попереднє Я та відділяє себе від минулого небажанням поїздки до К., то Ліза все ще лишається напівдороги між “тоді” та “зараз”, між “там” і “тут”. Щоб вирватися з цього зачарованого кола неосідлості, незакоріненості та безкінечного переміщення, та щоб реконструювати свою розпорочену ідентичність, Ліза знаходить внутрішній прихисток у спогадах про кохання юності, яке сприймає як свій єдиний дім, метафоричне дерево, що має коріння. Залишаючи назавжди свою географічну батьківщину, вона бере з собою лише ці світлі спогади, як єдине, що пов’язує її з Кременцем.

За теорією хронотопу М.М. Бахтіна, в дорозі своєрідним способом поєднуються та перетинаються просторові та часові моменти людського життя та долі, ускладнюються та конкретизуються суспільними дистанціями, які тут долаються. Час тут начебто впливає до простору та пливе по ньому, тут має коріння багата метафоризація дороги у найширший спосіб та на найширших рівнях, але її вісь завжди утворює плин часу. Дорогу від початку супроводжує питання Іншого та Іншості (або відношення до них), навіть якщо “дорога” була б лише звичайним парафразом життєвого шляху, на кінці якого – смерть як квінтесенція незагаданої Іншості. У різні часи чужинці-мандрівники на дорозі сприймалися по-різному, або як втілення занепокоєння чужістю стосовно закритості певного регіону, місцевості, географічної точки зіткнення, або ж як символ шукання та відкриття. Дорогу та подорож у літературі ХХ ст. поєднують з новими підходами до екзотизму, який з’являється саме в дорозі, а також з репрезентацією Іншості. Контакт з Іншим полягає та прямує до пізнання себе, подорожувати – означає поєднатися зі світом та дозволити дійсності наставати незалежно від нашого наміру та вибору.

Дорога стає для героїні одночасно психофізичним чином та впливаючим з нього наслідком нових суб’єктивних подій (особисто пережиті ознаки будь-якої дороги; сумніви щодо необхідності вирушити в дорогу чергуються із захватом-ейфорією, зауважень про дорогу з певної відстані, з позиції над-, з висоти пташиного польоту). Наслідком зазвичай є документально та психологічно глибший погляд та ширше розуміння краєвидів країни, краю, якими пролягає дорога. Чеські дослідники проблем часопростору у художньому тексті наголошують, що від часів романтизму дорога у літературі нерозривно пов’язана з суб’єктом (подорожуючим героєм або автором), але так само може за допомогою тексту та через текст вказувати до певної міри і сама на себе, на свій власний простір та час, накреслювати конкретні властивості, наприклад онтологію власного місця (ліричні описи, вигляд простору) [7, 442]. Або ж щось

замішати та образно визначати – тему, ідею, включаючи власне ідею дороги: амбівалентність дороги як символу та конкретного місця. Дорога чужим простором дефінітивно оголює та підтверджує характер власного Я. Саме під час подорожі Лізі вдається переосмислити своє життя, переконатися у правильності Анніного рішення про вибір їхньої нової батьківщини, віднайти особистісну ідентичність та підтвердити ідентичність національну: “Навіть якби нам довелося гризти каміння, як часто говорила мама, маємо лишитися в Чехії і нікуди вже не поїдемо. Тут ми знайшли свій дім, до якого ми колись належали” [6, 113]. Обидві героїні переконані, що переїзд до Чехії, повернення до коренів, добровільне чи ні, повинен очистити їх сумління, звільнити від трансцендентної ностальгії, що супроводжувала їх предків протягом майже півтора століття, допомогти віднайти свою ідентичність, своє місце у житті. Цей вчинок сприймається ними як символічне повернення метафізичного боргу предків. Поїздка Лізи до Кременця лише переконує її у правильності та невідворотності такого кроку. В останній частині роману Ліза у Карлових Варах зустрічається зі своїм юним коханням і парадоксально відмовляє Андрієві, зустрічі з яким чекала усе життя, щоб зберегти з таким трудом віднайдену життєву рівновагу – свій дім і свою ідентичність. У цей момент вона остаточно пориває з минулим, відмовивши Андрію – єдиному чоловіку у своєму житті, поїхати з ним до Америки і відродити таким чином їхні стосунки, поєднавши минуле та майбутнє. Андрій назавжди лишиється для Лізи частиною минулого, яке пов’язує її з Україною, а значить цей зв’язок необхідно перервати, скінчити стосунки, яких вона не потребує, викреслити Україну та все, пов’язане з цим місцем і цим часом свого життя, зі своєї свідомості та пам’яті. Іншими словами: міцне закорінення у сучасному вимагає забути про все минуле, оскільки повернення до минулого передбачає руйнацію теперішнього.

Таким чином, аналіз роману Еди Крісевої «Котятчі життя» дає змогу зробити висновок про художню вагомість дихотомії «Я-Інший» у річищі авторських ідентичних стратегій. У розширеному контексті наративних моделей та ідентичної кризи обох героїнь (утруднена самоідентифікація матері через дитячу травму, диференціація особистісного сприйняття післявоєнної ситуації вибору батьківщини, усвідомлення землі свого дитинства як неприйнятної чужини для матері та доньки) вважаємо за доцільне виокремити концепти “національної” та “особистісної” ідентичностей як визначальні у трактуванні образів головних героїв роману. Названі концепти мають кілька проєкцій – вони функціонують у системі внутрішньої структури твору та поезики образів, на рівні хронотопу, в опозиційних відношеннях між Своім та Чужим, а також прочитуються у багатозначному модусі України як території Іншості. Разом з тим, художня специфіка цієї прози дозволяє оприяти та розкрити особливості авторського прочитання дискурсу ускладненої самоідентифікації особистості в умовах еміграції як наскрізної теми роману.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Будний В.В. Розгадка чарів Цірцеї: національні образи та стереотипи в освітленні літературної етноімагології. - Слово і час. 2007. № 3; 2. Гнатенко П.И. Идентичность: философский и психологический анализ / П.И. Гнатенко, В.Н. Павленко. – К.: Арт-Пресс, 1999. – 466 с.; 3. Наливайко Д.С. Теорія літератури й компаративістика. – К.: Видавничий дім Києво-Могилянська академія, 2006. – С. 94; 4. Hodrova D. a kol. Poetika míst. – Praha, 1997; Kapitoly z literární tematologie. – Paměť a proměny míst. S.6-21.; 5. Hrdlicka J. Obrazy světa v české literatuře. // Studie o způsobech celku. – MALVERN, 2008.- S.208-217; 6. Kriseová E. Kočičí životy. – Praha, 1997. – 350 s.; 7. Červenka M. a kol. Na cestě ke smyslu. Poetika literárního díla 20 století. – Praha, 2005. – 442 s.

Рева Л.В (Ізмаїл, Україна)

**Проблеми співвідношення неореалізму і символізму:
літературознавчі та критичні проєкції**

У статті досліджується проблема співвідношення неореалізму із символізмом на основі літературознавчих теорій, виказаних українськими та російськими дослідниками на початку ХХ століття та у сучасні роки. Висловлюється концепція наявності чотирьох розвідницьких ліній у спорідненості неореалістичних та символістських стильових ознак.

Ключові слова: неореалізм, символізм, кентаврричне сполучення (В. Фаценко), стильова течія.

В статье исследуется проблема соотношения неореализма и символизма на основе литературоведческих теорий, выраженных украинскими и русскими исследователями в начале ХХ века и в современный период. Высказывается концепция наличия четырех исследовательских линий в соотношении неореализма и символизма.

Ключевые слова: неореализм, символизм, кентаврричное соединение (В. Фаценко), стильовое течение.

In the article the problem of correlation of neorealism is probed with symbolism on the basis of study of literature theories, expressed Ukrainian and Russian researchers at the beginning of XX age and in modern years. Conception of presence of four reconnaissance lines speaks out in the cognition of neorealism and simvolistskikh of stylish signs.

Key words: neorealism, symbolism, kentavrriчне connection (V. Faschenko), stylish flow.

У спорідненості неореалізму та символізму на початку ХХ століття де факто виділяються чотири лінії досліджень. З періодом ми пов'язуємо історію становлення загальних пра-ознак від давніх часів. Зрозуміло, що і реалізм (як першооснова неореалізму), і символізм історично представляються «вічними». Адаже нова реалістична форма бере свій початок від реалізму, про який можна говорити ще з античних часів. Щодо символізму, то свої початки він веде з дописьмових століть, коли на арені життя вирував фетишизм. Хоча теоретичні основи символізму оформилися наприкінці ХІХ століття, проте вважається, що як естетичне явище він, як і реалізм, був завжди. Так, про символістські корені давнини художньо висловився на початку минулого століття відомий російський літературний критик і